

AÇIKLAYICI METİNLER

(TEXTE EXPLICATIF)

Rıza FİLİZOK

SUNUŞ PLANI :

1. Giriş
2. Başlıca Nitelikleri
3. Açıklayıcı Bir Metnin Düzenlenmesi
4. Örnek

1/ AÇIKLAYICI METİN NEDİR?

Bir şeyi dinleyiciye yahut okuyucuya izah etmek amacıyla söylenenlere yahut yazılanlara **açıklayıcı metin** denir. Açıklayıcı metinler, konuşanın yahut yazanın dinleyene yahut okuyana aydınlatıcı bilgiler verdiği metinlerdir. **Her çeşit metin tipi içinde** açıklayıcı metinlere rastlanabilir. Bundan dolayı özelliklerinin bilinmesi, tanınması, nasıl yazılabileceğinin öğrenilmesi oldukça yararlıdır.¹ Açıklayıcı metnin niteliklerinin kavranması yazı yazmaya ve yazılmış metinleri incelemeye başlayanlara büyük kolaylıklar sağlayabilir. Bu yazıda, açıklayıcı metin yazmada kullanılabilecek basit ama etkili tekniklerden de söz edilecektir.

► Bütün açıklayıcı metinler, aslında sorulan bir soruya verilen bir cevap niteliğindedir. Bu soru, çok zaman ya **metnin başlangıcında** ya da **metnin başlığında** ifade edilir.

2/ BAŞLICA NİTELİKLERİ

A. Tasvir metinlerinden farkları:

Bir tasvir metninin amacı, anlatılan şeyi gözlerde canlandırmaktır: Tasvir, esas olarak somut, maddî şeylerin anlatımıdır, tasvirde beş duyu ile algılanan şeyler ön plandadır. Ayrıca metinde zaman ve mekan belirtileri boldur. Tasvir metinlerinde anlatılan şeyler arasında **mantıkî ilişkiler** kurulmaya çalışılmaz. Buna karşılık açıklama metinlerinde anlatılan şeyler arasında **mantıkî ilişkiler** kurulur.

► Unutmamak gerekir ki açıklayıcı metinlerin içinde tasvir metinleri, tasvir metinlerinin içinde açıklayıcı metinler bulunabilir.

B. Açıklama metinlerinde cümlelerinin birbirine bağlanma biçimleri:

¹ Bu yazı hazırlanırken http://www.fifracol.fr/Go/Synth_Ecrit/Explik.htm adresli kaynaktan yararlanılmıştır.

Bir açıklama metninde cümleler, açıklamalar şu yollarla birbirine bağlanabilir:

a.	Bağlaçlarla
b.	Sebep-sonuç ilişkisiyle
c.	Örnekleme
d.	Farklı bir anlatımla
e.	Benzetmelerle ve karşıtlıklarla

Bu ilişkiler çok zaman bağlaçlarla vb. ifade edilir, ama bazen açıkça belirtilmez, dolaylı olarak kavranırlar.

a. BAĞLAÇLARLA:

Açıklayıcı metinde cümleler birbirine bağlaçlarla vb. bağlanabilir:

- **Bağlaçlarla** : ve, dahası, ayrıca,,
- **Sıra belirleyicileriyle**: her şeyden önce, sonra, birinci olarak, ikinci olarak,

b. SEBEP SONUÇ İLİŞKİSİYLE:

Yapılan açıklamaların iyi anlaşılabilmesi için metinde yer alan fikirler arasındaki sebep-sonuç ilişkilerinin belirtilmesi gerekir:

- **Sebeplere** belirtileceği zaman şu çeşitten bağlayıcılar kullanılabilir: **Çünkü, zira, bunun nedeni...**
 - ▶ Sebeplere, mutlaka bu çeşit bağlaçlarla başlayan bir cümle ile ifade edilmek zorunda değildir, sebebi bir yan cümle ile de söyleyebilirsiniz: **... sebebiyle, ... den dolayı...**
- **Sonuç** belirtileceği zaman şu çeşitten bağlayıcılar kullanılır: **Bundan dolayı, bunun için, bunun sonucunda ...**
 - ▶ Sonuç, mutlaka bu çeşit bağlaçlarla başlayan bir cümle ile ifade edilmek zorunda değildir, sebebi bir yan cümle ile de söyleyebilirsiniz: **-dığı için, -diğinden...**

c. ÖRNEKLERLE

Her türlü açıklamanın daha iyi anlaşılması için mutlaka bir örneğe ihtiyacı vardır. Açıklanan konu yeni ve zorsa, örnek birden fazla olmalıdır.

Okuyucu yahut dinleyici örneklerin birisine yabancı ise diğerine aşina olabilir.

- **Bağlayıcılar** : meselâ, örnek vermek gerekirse..,

d. FARKLI BİR ANLATIMLA

Bir açıklama daha iyi anlaşılabilir diye bazen a) farklı bir biçimde ve farklı kelimelerle ikinci bir defa daha anlatılabilir yahut b) ince ayrıntıların ifade edilebilmesi için anlatılan şey, yeniden daha geniş anlatılabilir:

- **Birinci halde** şu bağlayıcılar kullanılır : **yani, bir başka ifadeyle, demek istiyoruz ki,...**
- **İkinci halde** şu bağlayıcılar kullanılır : **daha açık ifade edecek olursak, ayrıntıları ele alacak olursak, daha doğrusu...**

e. BENZETME ve KARŞITLIKLARLA

- **BENZETME :**

Bir açıklamanın anlaşılmasının en emin yollarından birisi dinleyicinin yahut okuyucunun bildiği şeylerden yola çıkmaktır. Yapılacak benzetmelerle okuyucunun bildiği şeylerden bilmediği şeylere geçiş yapması sağlanabilir. Benzetmeler şu bağlayıcılarla yapılabilir: **bu ...e benzer, bugibidir, bui andırır...**

- **FARKLILIK, KARŞITLIK :**

- Açıklamanın en kolay yollarından birisi farklılıkları ve karşıtlıkları göstermektir. Farklılık ve karşıtlıklar şu bağlayıcılarla ifade edilebilir: **bununla birlikte..., buna karşılık, fakat, aksine, diğeri ise...**

3/ AÇIKLAYICI BİR METNİN PLANI NASIL OLMALI?

Açıklama, bilinmediği düşünülen bir konunun anlaşılması amacıyla yapılır. Bu amaca en kolay tarzda ulaşmak için şöyle bir plan uygulayınız:

A. Metnin ilerlemesi, bilinenlerden bilinmeyene doğru olmalıdır.

- Önce okuyucunun yahut dinleyicinin iyi bildiği şeylerden yola çıkınız.
- Sonra daha az bildiklerini ele alınız.
- Nihayet okuyucunun hiç bilmediği ve düşünmediği şeyleri açıklayınız.

B. Önce açıklanacak nesneyi tek olarak ele alınız, sonra nesnenin diğer nesnelere ilişkisini açıklayınız.

4/ ÖRNEK

<p>İnsanlar Hangi Meslekten Hoşlanır?</p> <p>Kişi yönettiği ölçüde her meslekten hoşlanır ve itaat ettiği ölçüde de her mesleğe lânet okur. Tramvay vatmanının mutluluğu, otobüs şoförününkinden azdır. Kişi tek başına aklına estiği gibi avlanırsa daha çok zevk alır; çünkü böyle bir avcı kendine göre bir plân yapar; şuna buna hesap vermek ya da nedenini niçinini söylemek zorunda kalmadan ister bu planı uygular, isterse değiştirir. Sürek avcılarının yanında hayvanı öldürmek çok daha az zevkli bir iştir. Böylece insanoğlunun güçlükten kaçtığını, sadece zevki aradığını söyleyenler onu yanlış tanımlamış olurlar. Kişi önüne serilen zevklerden hoşlanmaz; yorularak elde ettiği zevkleri tercih eder; her şeyden çok ise bir iş görüp elde etmeği sever. Bir köşede miskin miskin oturup, şunun bunun etkisi altında kalmayı hiç sevmez; bunun için de çabasız elde edilen zevke, çaba ile birlikte gelen acıyı tercih eder. Aykırı düşünceleriyle tanınmış Diogenes, güçlüğün iyi olduğunu söylemekten hoşlanırdı; buradaki güçlükten maksadı da bizzat seçilmiş ve istenmiş güçlüktü; çünkü zorla kabul ettirilen güçlüğü kimse sevmez.</p> <p>ALAIN, Söyleşiler</p>	<p>RENKLERİN ANAHTARI:</p> <p>Başlangıç sorusu</p> <p>Bağlaçlar</p> <p>Örnek</p> <p>Benzetme</p> <p>Sebepl</p> <p>Karşıtlık, mukabil</p> <p>Farklı bir anlatım</p> <p>sonuc</p>
--	--